

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ
МОЛОДІЖНОГО СЕГМЕНТУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ**

У статті проаналізовано проблеми формування і розвитку молодіжного сегменту ринку праці, розглянуто специфіку функціонування та сучасні тенденції в його сегментації та структурі робочої сили. Досліджено регіональні особливості та демографічні тенденції зайнятості молоді. Визначено пріоритетні напрямки регулювання молодіжного сегменту ринку праці України.

В статье проанализированы проблемы формирования и развития молодежного сегмента рынка труда, рассмотрена специфика функционирования и современные тенденции в его сегментации и структуре рабочей силы. Исследованы региональные особенности и демографические тенденции занятости молодежи. Определены приоритетные направления регулирования молодежного сегмента рынка труда Украины.

The author has analyzed the problems of forming and development of youth segment of labor market, the specific of functioning and modern tendencies that considered in his segmentation and structure of labor force. In the article were investigated regional features and demographic tendencies of employment of young people. Also author identified priority directions of regulation of youth segment on the labor market of Ukraine.

Ключові слова. Молодь, ринок праці, економічно активне населення, зайнятість молоді, безробіття.

Ключевые слова. Молодежь, рынок труда, экономически активное население, занятость молодежи, безработица.

Keywords. Young people, labour-market, economic active population, employment of young people, unemployment.

Вступ. Проблема соціальної незахищеності громадян у країні продовжує загострюватися. Враховуючи особливе місце молодіжного сегменту в структурі ринку праці, особливої уваги потребує молодь, оскільки вона є майбутнім країни, від стартових умов діяльності якої залежить подальший розвиток усього суспільства. Разом з цим, ця категорія відноситься до найуразливіших серед усього населення, бо в переважній більшості вона ще не має навіть мінімальних заощаджень, незабезпечена житлом та іншими матеріальними благами. На ринку праці молоді фахівці мають більш високу професійну і територіальну мобільність у пошуках роботи з одного боку, але з іншого — вони менш конкурентоспроможні через відсутність задовільної професійної підготовки та досвіду роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання формування та розвитку ринку праці розглядаються у працях закордонних і вітчизняних учених. Всебічно досліджено закономірності розвитку економічної системи у фундаментальних працях представників економічної науки К. Маркса, А.Маршалла, Дж. Кейнса, Д. Рікардо, А. Сміта, М. Фрідмена. Соціальні та економічні аспекти проблеми зайнятості активно розробляють В. Васильченко, В. Геєць, О. Грішнова, Е. Лібанова, А. Колот, В. Мандибура, І. Маслова, В. Петюх та інші. Особливості формування та розвитку молодіжного сегменту ринку праці досліджують українські вчені О. Абашина, Л. Борисова, М. Долішній, Т. Заяць, О. Кратт, В. Онікієнко, але ця проблема потребує глибокого наукового дослідження та виробленні практичних рекомендацій, які могли б бути використані для розробки і реалізації

ефективної економічної і соціальної політики, направленої на регулювання молодіжного ринку праці як на регіональному, так і на державному рівні.

Постановка завдання Сучасні виклики національної економіки вимагають активізації досліджень з проблем формування і розвитку молодіжного сегменту ринку праці та встановлення на цій основі пріоритетних напрямків його регулювання та мінімізації таких негативних соціально-економічних наслідків як невикористання трудового і творчого потенціалу молоді, проблема нелегальної трудової міграції громадян України за межі держави, внутрішньої трудової міграції та тіньової зайнятості, низький рівень соціальної захищеності та інші.

Результати дослідження. Молодь — це окрема соціально-демографічна група, яка відрізняється за сукупністю вікових характеристик, особливістю соціального становища та обумовлених тим чи іншим набором соціально-психологічних якостей, що визначаються суспільним ладом, культурою, закономірностями соціалізації, вихованням в умовах певного суспільства [2]. Будучи носієм інноваційного потенціалу суспільства, молодь формує особливий спектр ринку зайнятості, який значно відрізняється від інших складових ринку. З одного боку, молоді спеціалісти, як окрема соціальна група, мають певні соціальні переваги: вони, як правило, більш освічені, володіють новими професіями і технологіями, є носіями нового способу життя. Молодий вік таких спеціалістів сприяє високій ініціативності, мобільності, відкритості, готовності до змін та пошуку роботи. З іншого боку, молодь характеризується наявністю у неї типових загальних соціальних проблем, які пов'язані з стартовими кар'єрними умовами — отриманням освіти, початком трудової діяльності, проблемами професійного росту, але молодим спеціалістам, як правило, не вистачає професійної підготовки та відповідного трудового досвіду, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці. Саме ця особливість молодих спеціалістів як соціальної групи спричинює їх соціальну вразливість.

На сьогоднішній день молодь виступає важливим, однак не єдиним суб'єктом ринку зайнятості. Поряд з нею на ринку праці активно діють представники інших вікових груп економічно активного населення (рис. 1).

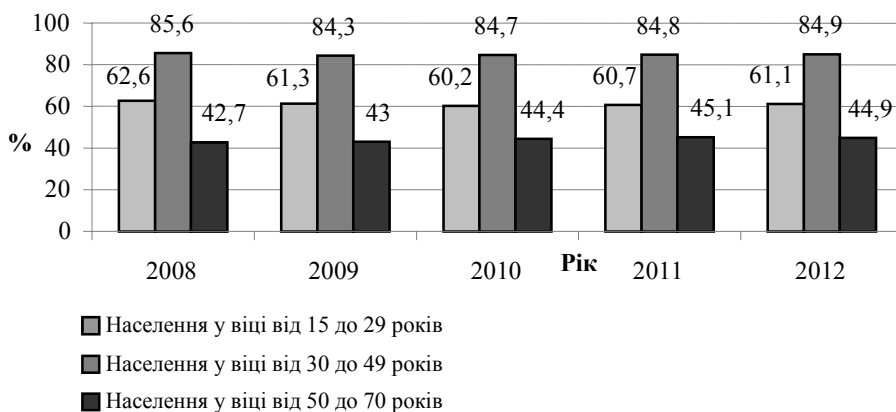


Рис. 1. Рівень економічної активності населення України за віковими групами у 2008—2012 рр. (у середньому за рік), у % до загальної кількості населення відповідної вікової групи [8]

Найбільш економічно активним є населення у віці від 30 до 49 років. У межах досліджуваного періоду мала місце різноспрямованість тенденцій економічної активності серед молоді. Так, після максимально високого рівня активності у 2008 році до 2010 року спостерігається повільне, але неухильне зниження даного пока-

зника, що ймовірно було пов'язано із загальною проблемною ситуацією на ринку праці України, незадовільною заробітною платою та небажанням частини молоді працювати у таких умовах. З 2011 по 2012 рр. рівень економічної активності в цій віковій групі зріс.

За деякими оцінками, молоді люди, що здобувають професійну освіту, по-різному оцінюють свої можливості щодо отримання задовільної роботи після закінчення навчання: кожен дев'ятий з опитаних вважає, що зможе доволі легко знайти роботу, 36 % усвідомлюють, що у пошуку роботи на них чекають певні труднощі, 37 % опитаних вважають, що знайти роботу після закінчення навчання їм буде практично неможливо. Майже половина (48 %) опитаної студентської молоді визнала, що у вирішенні питань свого працевлаштування насамперед розраховує на допомогу своїх батьків або інших родичів, третина опитаних заявила, що у вирішенні цього питання розраховує лише на себе. Кожен десятий покладається на допомогу друзів або знайомих. На жаль, на сприяння навчального закладу у працевлаштуванні розраховують лише 5 %, а на служби зайнятості — ще менше (лише 2 %) [5].

Тенденція щодо незайнятості молоді 15—24 років притаманна для нашої країни через низку причин. По-перше, за вітчизняним законодавством обов'язковою є повна середня загальна освіта, а особи 14—17 років є учнями загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій, профтехучилищ та інших освітніх закладів. По-друге, мінімальний вік для прийому на роботу, визначений Кодексом законів про працю України, становить 16 років; прийняття на роботу 15-річних допускається, як виняток, за згодою одного з батьків або особи, що їх замінює. Тому чисельність таких молодих людей на ринку праці не може бути значною. Найвищий рівень зайнятості серед молоді у віці до 35 років було зафіксовано у 2008 році (56,9 %) (рис. 2), зростання даного показника було перерване розгортанням фінансово-економічної кризи.

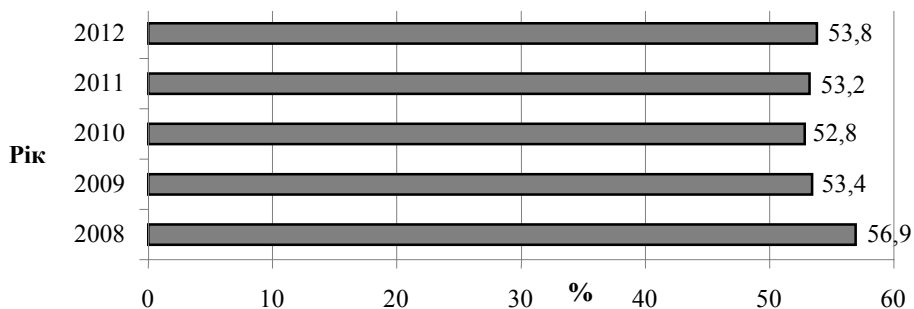


Рис. 2. Рівень зайнятості молоді в Україні у віці до 35 років у 2008—2012 рр. (у середньому за рік), у % до загальної кількості населення відповідної вікової групи [9]

Недостатня зайнятість молоді обумовлена низкою причин: невідповідністю між попитом і пропозицією праці, низькою адаптованістю молоді на ринку праці, відсутністю досвіду роботи, підвищеними вимогами щодо працевлаштування (престижу, заробітку), до змісту, характеру та умов праці. Слід відмітити, що зайнятість молоді за регіонами України є неоднорідною (табл. 1).

Так, за останні п'ять років найменша кількість зайнятої молоді спостерігається у м. Севастополь (не більше 25 тис. осіб). У м. Київ, Донецькій і Дніпропетровській областях концентрація зайнятої молоді є найвищою (більше 300 тис. осіб). Дана ситуація вимагає пильної уваги з боку держави щодо регулювання процесу становлення та функціонування молодіжного сегменту ринку праці.

Таблиця 1

ЗАЙНЯТИСТЬ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ЗА РЕГІОНАМИ У 2008-2012 РР. [1]

Регіон	Кількість найманих працівників у віці до 35 років, тис. осіб				
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Україна	3546,9	3330,4	3490,1	3452,8	3455,1
АР Крим	112,9	109,8	118,4	112,1	113,3
Вінницька	100,1	95,0	94,1	91,4	95,2
Волинська	75,2	70,2	70,0	69,0	71,1
Дніпропетровська	331,6	310,6	318,1	324,5	321,2
Донецька	405,0	379,0	388,8	388,0	390,2
Житомирська	80,0	74,8	75,2	73,7	75,9
Закарпатська	71,4	68,4	69,8	69,8	69,9
Запорізька	151,8	142,3	148,6	138,7	145,4
Івано-Франківська	77,6	72,7	73,2	73,5	74,3
Київська	109,6	101,9	116,0	114,7	110,6
Кіровоградська	63,9	59,6	61,7	60,0	61,3
Луганська	180,4	171,5	172,9	168,9	173,4
Львівська	185,4	174,4	183,7	180,4	181,0
Миколаївська	75,4	70,9	70,4	69,8	71,6
Одеська	165,6	155,3	165,6	159,5	161,5
Полтавська	119,8	112,9	112,1	112,9	114,4
Рівненська	77,6	72,9	73,8	72,7	74,3
Сумська	81,1	76,2	74,2	72,7	76,1
Тернопільська	57,8	55,3	55,7	55,3	56,0
Харківська	209,9	194,6	202,4	198,4	201,3
Херсонська	59,9	57,2	56,4	54,6	57,0
Хмельницька	75,7	71,6	75,5	73,2	74,0
Черкаська	81,7	74,9	75,8	73,1	76,4
Чернівецька	49,9	48,1	47,9	47,5	48,4
Чернігівська	68,7	64,5	66,3	63,6	65,8
м. Київ	457,6	425,1	499,7	510,4	473,2
м. Севастополь	21,3	20,7	23,8	24,4	22,6

Пріоритетами державного регулювання молодіжної зайнятості та працевлаштування на регіональних ринках праці повинно стати розширення їхньої місткості за рахунок галузей, що складають основу інноваційного зростання цих територій; зниження внутрішньорегіональної диференціації основних показників розвитку цього сегменту; оптимізація галузевої структури молодіжної зайнятості; розширення сфери молодіжної зайнятості поза межами базових галузей економіки та створення належних умов для ефективної реалізації трудового потенціалу молоді.

На сьогоднішній день не існує такого виду економічної діяльності, який би не використовував найману працю молодого робітника (табл. 2.). Однак кількість молоді у даних видах економічної діяльності відображає лише загальні тенденції зайнятості в них населення. Пріоритетнішою сферою працевлаштування для молоді

залишається фінансова діяльність і торгівля, де частка зазначеної категорії працівників складає більше половини всіх працюючих. Саме торгівля та освіта є тими видами економічної діяльності, де сконцентрована велика кількість зайнятої молоді (понад 400 тис. осіб). Динаміка рівня та масштабів молодіжної зайнятості безпосередньо пов'язана з особливостями демографічної ситуації.

Таблиця 2

**ЗАЙНЯТИСТЬ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У 2008—2012 РР. (НА КІНЕЦЬ РОКУ), ТИС. ОСІБ [1, с. 93]**

Вид економічної діяльності	Кількість найманих працівників у віці до 35 років				
	Роки				
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Усього	3510,2	3295,5	3444,7	3406,1	
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	137,4	132,8	126,4	123,9	130,1
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	22,1	21,1	19,3	18,8	20,3
Рибальство, рибництво	2,2	2,1	1,8	1,6	1,9
Промисловість	964,9	891,5	933,5	924,4	928,6
Будівництво	127,4	95,7	103,2	95,0	105,3
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку	471,3	427,1	484,1	490,1	468,2
Діяльність транспорту та зв'язку	294,9	280,3	292,8	286,1	288,5
діяльність транспорту	214,8	205,6	220,7	221,1	215,5
діяльність пошти та зв'язку	80,1	74,7	72,1	65,0	73,0
Фінансова діяльність	199,6	169,7	169,1	174,8	178,3
Операції з нерухомим майном, оренда та надання послуг підприємцям	185,3	181,5	214,5	216,9	199,6
з них дослідження і розробки	33,7	34,2	33,0	32,4	33,3
Державне управління	238,4	241,9	242,3	221,7	236,1
Освіта	405,1	406,2	411,5	411,7	408,6
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	353,5	353,1	349,8	347,0	350,9
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	108,1	92,5	96,4	94,1	97,8
з них діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	87,1	72,4	73,7	71,5	76,2

Так, протягом найближчого десятиліття в Україні чисельність тих, хто вступає до працездатного віку, буде меншою за чисельність осіб, які виходять із нього, що у цілому формує ситуацію, сприятливу для забезпечення високого рівня зайнятості молоді [4]. Однак значний відсоток зайнятої молоді свідчить не лише про позитивні моменти (наявність роботи, рівність жінок і чоловіків у доступі до робочих місць, спрямованість громадян на реалізацію власного трудового потенціалу), але й про серйозні проблеми: низьку ефективність праці, невеликий рівень заробітної плати та соціальних виплат. Так, наприклад, надто високий рівень зайнятості жінок дітородного віку може бути однією з причин низького рівня народжуваності та бездоглядності дітей.

Але не дивлячись на це, молодь усе рівно залишається однією з найуразливіших верст населення на ринку зайнятості. Їй завжди важче ніж представникам до-

рослої робочої сили влаштуватися на роботу, а у випадках реорганізації та економічних складнощів на виробництві вона першою потрапляє під скорочення, а з настанням економічної кризи ця проблема досягла надзвичайних розмірів. Так, у 2012 році рівень безробіття серед молоді віком до 35 років у середньому склав 13,4 %, у той час як загальний рівень безробіття дорівнював лише 7,5 % (рис. 3).

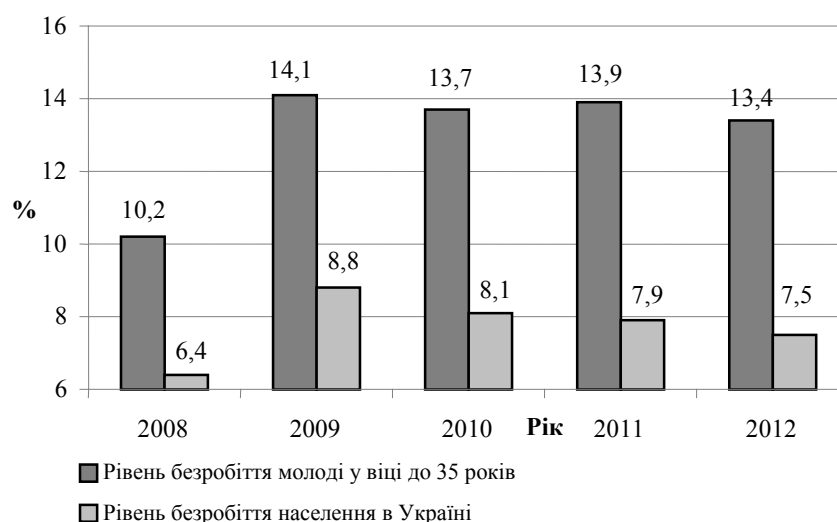


Рис. 3. Рівень безробіття населення в Україні у 2008-2012 рр., у % до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи [7]

На сьогоднішній момент проблема працевлаштування молоді полягає не тільки у відсутності робочих місць, як у нездатності держави, роботодавців і самих молодих спеціалістів знайти спільну мову. Вимоги роботодавців до майбутніх робітників щороку стають усе жорстокішими, в конкурентній боротьбі за робочі місця молодь має гірші шанси на працевлаштування порівняно з населенням старшим за 35 років (табл. 3) [6]. Велика частка молоді, яка не витримала конкурентної боротьби з представниками старших вікових поколінь, виштовхується на нерегульований ринок праці.

Таблиця 3

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ВІДМОВ РОБОТОДАВЦІВ В УКРАЇНІ У ПРИЙОМІ НА РОБОТУ, %

Причина відмови	Молодь у віці до 35 років	Населення старше 35 років
Недостатній рівень освіти, кваліфікації	19,3	13,6
Недостатній досвід роботи	34,8	8,6
Відсутність необхідних для роботи вмінь і навичок	13,6	4,3
Молодий вік	25,8	0,5
Вимоги до заробітної плати	11,0	13,1
Стан здоров'я	3,8	19,2
Наявність малолітньої дитини	6,8	2,9
Невміння правильно поводитися в бесіді з роботодавцем	2,3	2,9

Виключені з ринку праці молоді люди вважають себе ізолюваними від суспільства, розчарованими відсутністю можливостей і фінансових засобів існування. Говорячи про економічну поведінку молоді, варто також згадати, що одним із на-

прямів реалізації трудової активності молоді є працевлаштування за кордоном. Молодь, яка не може себе реалізувати на вітчизняному ринку праці, шукає таких можливостей в інших країнах. На жаль, державна статистична звітність відображає масштаби переміщень лише певної категорії мігрантів — тих, хто виїжджає на заробітки на офіційній основі. Як наслідок, рівень охоплення трудових мігрантів цим інформаційним джерелом надзвичайно низький. Недостатній рівень державних гарантій щодо надання першого робочого місця, невідповідність рівня та якості отриманої освіти сучасним професійним вимогам, відсутність практичного досвіду роботи, необґрунтовано завищені запити молоді та їх невідповідність пропозиціям роботодавців посилюють напруження на регіональних ринках праці та призводить до безробіття серед молоді.

Висновки. Необхідність оптимізації основних параметрів молодіжного ринку зайнятості України потребує радикальних змін у цьому сегменті ринку праці з урахуванням перспектив розвитку на найближчу та віддалену перспективу. Сучасне покоління молоді як ніколи раніше мають високий рівень освіти та професійного навчання. Вони володіють навичками, які можуть сприяти процвітанню громад і зміцненню держав, а також пошуку можливостей для самоврядування й активного громадянства. Тому основними напрямками політики боротьби з безробіттям серед молоді як на рівні регіону, так і держави повинні стати: оптимізація зайнятості, розвиток підприємництва, сприяння посиленню здатності працівників до адаптації, забезпечення рівних можливостей на ринку праці. Повинні бути застосовані активні програми політики молодіжної зайнятості: професійна підготовка та перепідготовка молоді, дотації підприємцям, що зобов'язуються підтримувати певний рівень зайнятості серед молодих спеціалістів, фінансова допомога безробітним, бажаючим відкритим власну справу тощо.

Література

1. Діти, жінки та сім'я в Україні: стат. збірник / Державна служба статистики України. — К., 2012. — 349 с.
2. Кравченко В. Л. Молодіжний сегмент ринку праці: новітні тенденції та перспективи розвитку в Україні / В.Л. Кравченко // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил в Україні. — 2010. — № 5. — С. 197—203.
3. Молодь в умовах становлення Незалежності України (1991—2011 роки): щоріч. доп. Президенту України, ВРУ, КМУ про становище молоді в Україні/ МОНМолодь та спорту України, Держ. інститут розвитку сімейної та молодіжної політики; [редкол.: О.В.Белишев та ін.]. — К., 2011. — 276 с.
4. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / [За ред. Е.М. Лібанової]. — К.: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. — 248 с.
5. Онікієнко В. В. Молодіжний ринок праці України: проблеми та шляхи вирішення / В.В. Онікієнко — К.: Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України, Український ін-т соціальних досліджень, 2012. — 160 с.
6. Покришук В. М. Мотиваційна поведінка безробітної молоді в Україні / В.М. Покришук, Л. П.Горошко // Україна: аспекти праці. — 2009. — № 3. — С. 15—19.
7. Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2008—2012 рр. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/>.
8. Рівень економічної активності населення за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2008—2012 рр. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008-2012>.
9. Рівень зайнятості населення за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2008—2012 рр. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ>.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2013 р.